

Tilottama, krasno oblečena sprehajajoč se po divnih livadah, približa se s cveticami v rokah. Oba se zavzameta in jej tečeta nasproti. Sunda jo prime za desno, Upasunda za levo roko in jej ponujata ljubezen. Ljubosumna poprimeta za orožje in se ubijeta.

Vrne se zopet mir in red na svet.

V zahvalo za to delo odloči Brahma Tilottami zračne pokrajine v domovje, kjer se ona tako sveti, da jej ni moči pogledati v žarno lice.

Kako so stari narodi mrtve pokopavali.

Spisal *Fr. Wiesthaler.*

(Dalje.)

A poslovimo se zdaj od Grkov ter stopimo na pripravljeno ladijo, ki nas ima prepeljati v divno Italijo. Izkreali se bodemo v rimskeji luci Ostiji in jo od ondot na ravnost krenoli v središče celega polotoka, v nekdanj častljivo, sedaj za imperatorske dobe pa tako razvpito glavno mesto, v cesarsko Romo ali Rim. Vse, kar se javlja drugod po italiskem svetu tako rekóč le en miniature, kaže se nam tu v nepresežnej meri: razuzdana izprijenost in čudovita velikodušnost, neizmerna potratnost in nepopisljiva ubožnost, blagodejna človekoljubnost in krvava osvetoželjnost. Skoro vedno se smehljajoče, nikdar oblačno obnebeje razprostira se nad narodom, ki je v starem veku mimo Grkov najbolj slovel: nad narodom rimskim. Grka je obdarila narava z bujno domišljijo, z rahlo čutečim, za vse blago in lepo vnetim srcem, Rimca bolj z razumom in zdravo pametjo. Zató so pognale vse idealne stroke človeškega znanja svoje korenike na grških tleh, praktične pa so priklile iz rimske zemlje. Grki so bili na umetalnem in leposlovnem polji mojstri, katerim se še danes brezpogojno uklanja ves svet, Rimljani gospodarji skoro celega, tedaj znanega zemljokroga. V vsem, kar stvarja „um in pamet zdrava“, so samostalni in nepresegljivi, a v tem, kar poraja človeška domišljija, kar izvira iz človeškega srca, le otročji, hlapčevski posnemovalci tujega. Verstvo stvarili so jim večidel Grki, njihova mytična prazgodovina porodila se je v grškeji glavi, v umetnijah orali so jim ledino s prva Etruščanje, pozneje Grki; njihovi pesniki zlagajo latinske pesni v grškem duhu, dà — besede same in vezava stavkov, vse, vse je pogostokrat grško. Originalnega pesnika, ki bi se smel ponašati z bujno fantasijo, italiska zemlja skoro ni ne enega rodila, če ne izvzamemo morda P. Ovidija.

Po vsem tem ni čuda, da so i njihovi nazori o življenji in smrti in vsled tega tudi pogrebni običaji grškim popolnem slični. Tudi Rimljanom je shranjevanje mrtvih „*pium officium*“, sveta dolžnost; ako se ona zanemari, ne najde mrtvec na onem svetu nikjer mirú, pa ga tudi živočim ne daje, dokler mu niso skazali tega, kar so mu dolžni (*iusta ferre, debita exsequi*). Zató vrže Rimljan, ako naleti na nepokopano truplo, vsaj tri pesti zemlje ná-nje. Če se je pri pogrebnih obredih kje kaka napaka vrinola, onečiščena je vsa rodovina umrlega in mora se očistiti s spravnim darom, zaklavši prasico (*porca piaria*).

A čemu vam naštevati na dolgo in široko mrtvaške običaje rimske, ktere si lahko sami z lastnimi očmi ogledate. Glejte, kako nam je sreča ugodna! Dospeli smo namreč v mesto kakor navlašč ob 4. uri dopoldanskej, ko se ravno vse občinstvo pripravlja na velikanski pogreb (*funus, exsequiae*). Umrli je eden najvišjih državnih dostojanstvenikov, 90 let stari konsul C. Manlius Valens. Da si je mesto velikansko in šteje blizu dva milijona ljudij, je vendar skoro vse na nogah; temu se ni čuditi, kajti ta pogreb prireja država in v njenem imenu teka po celem Rimu težko sopéč glasnik ter vabi občinstvo k udeležitvi z besedami: „*Ollus Quiris leto datus est. C. Manlio Valenti exsequias ire cui commodum est, iam tempus est. Ollus ex aedibus exfertur*“. Tak slovesen, napovedan pogreb imenujejo Rimljani „*funus publicum*“ ali „*indictivum*“. Reveže in otroke pogrebajo brez svečanosti zvečer ali po noči; ¹ zató pa zovejo pogreb prvih „*funus tacitum*“ ali „*vulgare*“ ali „*plebeium*“, pogreb drugih pa „*funus acerbum*“. — Vse se gnete proti gornjej svetej cesti (*summa via sacra*), kjer stoji pred krasno palačo *cypresa*, ² žalno drevo, znamenje, da leži v hiši mrlič, izpostavljen v sprejemnici (*atrium*). Tjekaj so celih sedem dnij vrelí in še zdaj vró ljudje, poslavljat se od mrtvega.

Pridružimo se jim tudi mi, kar sicer zavoljo silne gneče ljudij in vozov ne bo tako lahko. A poskusimo svojo srečo! Po mnogih nezgodah, kterih nasledke čutimo še zdaj po vsem životu, dospeli smo vendar še precej srečno v atrium. Tu leži mrtvo truplo na visokem odru v srebernej postelji (*lectus funebris*), pokritej s škrlatom in zlatopretkanimi preprogami, izpod kterih se komaj vidijo njene slonokostene, umetno izdolbljene nožice. Ves oder krasé lepo dišeče cvetice in spletenine iz listja, krog in krog pa stojijo sreberne kadilne ponvice, razširjajoče blagodejno vonjavo po celem atriju. Solzne oči v dragega mrliča upiraje čakajo

¹ V prejšnjih časih so Rimljani svoje mrtve sploh le zvečer ali po noči pokopavali, kar se je moglo sevéda le pri svitu zubelj in sveč goditi. Od todi navada, da se tudi pri pogrebih po dnevu svečave poslužujejo. Caesar Julijan je prepovedal mrtve po dne sprevajati.

² Včasih rabi v ta namen tudi hoja.

sorodniki in prijatelji onega bridkega trenutka, ko nosilci mrliča vzdignejo. Vsi so se zbrali v žalnej opravi: moški v črnih togah, ženske brez vsega lepoticja v belih oblekah. S silo odganjajo liktorji hujše in hujše k odru pritiskajočo množico. Kak kontrast med smrtnim spanjem mrličevim in tem hrupnim življenjem!

Pa oglejmo si mrliča samega! Teden je že pretekel, kar so mu sorodniki zatisnoli oči in slednjikrat poljubili usta, kakor da bi bili hoteli zadnjo njegovo sapo ujeti. Na glas tarnaje (*conclamare*) klicali so mrtvega s solznimi očmi po imenu in s toplo vodo omito truplo njegovo izročili so potém sužnjem (*libitinarii*), podrejenim svečeniku smrtne boginje, kateri pravijo *Venus Libitina*. — Kakor pri nas pogrebni ustavi, oskrbi ta svečenik za določeno svoto denarja ves pogreb. Kedar kdo umrje, morajo mu ostali poslati mrtvaški dar za boginjo *Libitino* in ob enem naznaniti ime umrlega, da je zapiše v mrtvaški imenik. — Eden njegovih sužnjevev, *pollinator* (mazilnik) zvan, pomazilil je truplo z vonjivim oljem in dišečimi mazili, da prehitro ne segnije. Drugi pa so je oblekli v snažna oblačila, med katerimi se najbolj odlikuje „toga praetexta“, plašču podobna in s škrlatnim robom obšita obleka rimskih dostojanstvenikov. Nató so je z vsemi znamenji konsulske časti na mrtvaško posteljo položili, tako da je obraz proti vratom obrnen. Glavo diči zlata korona, s kojo je pred mnogimi leti rimsko starešinstvo zaslužnega somestjana svojega počastilo. Ravnokar vstopivši *designator* opominja v atriji zbrano občinstvo, naj se uvrsti, ker se bo jel takoj sprevod pomikati. Ta *designator*, eden izmed *libitinarjev*, ima skrbeti za red pri pogrebu; pomagata mu le še eden liktor¹ in eden *accensus*.² Dasi tujei, hočemo se vendar iz gole radovednosti udeležiti sijajnega pogreba, h kateremu je razven rimskih mestjanov itak privrelo še mnogo drugih ljudi iz bližnjih in daljnih krajev. Sprevodu na čelu koraka godba (*siticipines*), obstoječa iz piskalcev (*tibicipines*) in trobcev (*tubicines*), ki svirajo pogrebnece. Vseh vkup je le deset; to število določuje že ena izmed starih na XII tablah načrtanih postav. Godcem sledé „*praeficae*“, najete ženske, ki po mrtvem plakajo in mu v neubranih glasovih slavo pojó. To petje imenujejo „*nenia*“. V znamenje žalosti pulijo si lase z glave ter bijejo po prsih, da je grdo videti; vse le za — ljubi denar.

V odločnem nasprotji s to žalujočo žensko skupino je sledeča moška, ki se vede in pači, da se ljudstvo okrog stoječe komaj smeha vzdržuje.

¹ „Liktorji“ so služniki višjih uradnikov, ktere spremljajo na vseh potih, noséč pred njimi butarice s sekirami (*fascés*), znamenje najvišje oblasti.

² „*Accensi*“ so stregli konsulu, ki je bil brez „*fascés*“; eden *accensus* stopal je pred njim, liktorji pa za njim. *Accensi* so tudi praetorjem stranke, pred sodnijo pozivali in sodne ure objavljali.

vsedejo na pripravljene, kurulske, slonokostene stole, da poslušajo pogrebni govor (*laudatio funebris*), v katerem slavi vnuk življenje svojega deda.

Ali si moremo kaj bolj veličastnega, bolj ginljivega misliti, kakor to častljivo družbo mož, ki so za danes zapustili svoja smrtna bivališča ter se v polnem številu tukaj sešli, da poslušajo slavo svojega potomca iz ust ljubljene vnuka njegovega! Kljub velikej žalosti se v teh trenutkih vendar vsem živočim sorodnikom ponosno dvigajo prsi, oči se jim svetijo navdušenosti, z obraza bere se jim trdna volja, umršega dejanski posnemati. Akoravno se ne dá utajiti, da je v teh govorih tudi mnogo neresničnega in pretiranega,¹ vendar ni moglo nič mlademu Rimljanu bolj srca povzdigovati in ga k slavohlepnosti izpodbujati, kakor prizori te vrste.

Po končanem govoru premiče se zopet ves sprevod v prejšnjem redu naprej skozi Esquilinska vrata (*porta Esquilina*) proti rodbinskemu počivališču ob Labikanskej cesti (*via Labicana*). Rimska mrtvišča se namreč nahajajo sploh le zvanaj mesta ob deželnih cestah, kakor veli že ena izmed postav na XII tablah: „*hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito!*“ Manlijsko počivališče je velik, z zidovjem ograjen prostor, ki obsega razven krasnega vrta, sadovnjaka in nekaj oranice² podzemsko rako (*sepulcrum*) z velikanskim, na stopnicah dvigajočim se grobnim spomenikom iz belega mramorja, vrh tega pa še poseben ograd za sežiganje trupel (*ustrinum*, *ustrina*), na dalje hišico (*apparitorium*), v kateri se zbirajo žalujoči k sedminam, in hram (*aedicula*), v kojem biva osvobojenec, ki nadzoruje vse te naprave. Na prostoru, ktereга smo „*ustrinum*“ imenovali, stoji že gromada (*rogus*) napravljena v obliki žrtvenika in ozaljšana s cveticami in cypresnimi vejami. Ná-njo položé truplo ter mu pridenejo vsakojake reči, ki so bile rajnemu drage: oblačila, lepotičja, orodja itd.; obdarijo je pa tudi prijatelji in osvobojeneci z različnimi darili: preprogami, kadilom, dišečino in dr. Z odvrnenim obrazom prižgè zdaj vnuk gromado, ki s truplom vred precej hitro zgori, ker je krog nje in na njej nakopičenih mnogo gorljivih

¹ Ker so taki govori pisani prehajali od roda do roda, postali so nekako zgodovinski viri, ki so vsled mnogih svojih lažij v rimskej povestnici dokaj zmešnjav napravili; to priznavata že stara rimska pisatelja Cicero in Livius. Prvi pravi: „*his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa et ad plebem transitiones, quum homines humiliores in alienum eiusdem nominis infunderentur genus*“ (*Brutus* c. 16.). In zgodovinar Livius toži v VIII. knjige 40. poglavji takó-le: „*Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor falsisque imaginum titulis, dum familiae ad se quaeque famam rerum gestarum honorumque fallenti mendacio trahunt. Inde certe et singulorum gesta et publica monumenta rerum confusa*“.

² Z dohodki tega zemljišča poravnavajo se stroški, ktere pouzročuje ohranjevanje groba in mrtvaški prazniki. Kjer takega zemljišča ni, ustanovi se v ta namen matica.

tvarin. Ko je vse pogorelo, pogasijo še tleči pepel z vinom, pogrebei pa kličejo umrlemu k slovesu zadnje besede: „*have pia anima*“, „*vale candida anima*“, „*molliter cubent ossa*“, „*terra sit tibi levis*“, „*ossa bene quiescant*“ in enakih več. Potém se vrnejo drugi v mesto, le najbližji sorodniki še ostanejo, da zberó, posušé in shranijo pepel v pepelnjaku (urna), kar pogostokrat več dnij traja. Pepelnjak postavijo v podzemski raki v dolbino, katerih je več, in sicer večjih in manjših; manjše so namenjene za pepelnjake, večje pa za krste ali sarkophage¹ (*arcae, capuli*). Rimljani namreč svoje mrličé tudi pokopavajo, dasi redkeje. Sežigavanje imenujejo *concrematio* — *concremare*, *cremare*, *comburare*, pokopavanje pa *humatio* — *humare*, *terra condere*. „*Sepelire*“ znači jim oboje. Starejše je najbrž pokopavanje, a ni dvojbe, da so Rimljani že zgodaj jeli svoje mrtve sežigavati, vzlasti o vojskah in kužnih boleznih. Za decemvirov bilo je oboje običajno, le da se je prednost dajala sežigavanju. Izmed znamenitih rimskih mož bili so sežgani na pr. *Antonius*, *Brutus*, *Julius Caesar*, *Pompeius*, *Augustus*, *Tiberius*, *Caligula*, *Nero*. Pokopavanje ni bilo nikdar popolnem odpravljeno. Ljudij od strele ubitih niso nikdar sežgali, češ, da se jih je že itak nebeški ogenj dotaknol. Zavoljo nedostatka kostnih solij so tudi otroke, ki še niso v drugič zob dobili, le pokopavali. Da se je pa v zadnji dobi rimskega vladarstva navadno pokopavalo in le redkodaj sežigalo, pripisovati je uplivu krščanskemu.

Rake se nahajajo pod zemljo in nad zemljo. Prve so rodovinske, to je namenjene vsem udom kake številne rodovine (*gens*), dà celó njenim osvobodencem, branjencem (*clientes*) in prijateljem. Če so v takej raki mnoge vrste dolblin druga nad drugo, zove se *columbarium*, ker je v istini slična golobnjaku. Rake nad zemljo so počivališča le ene osebe, k večjemu male družine (*familia*). One so manjše, kar se pa tiče notranje oprave, so pa prvim popolnem enake. Tudi nad njimi vzdigujejo se grobni spomeniki različnih oblik. Oboje krasijo umetno izdelane sveetilnice in lestenci, ki se o posebnih dnevih, vzlasti na smrtni dan prižgó. Vrh tega hranijo v sebi razne posode z dišečimi tvarinami, orodja, ki se pri žrtvovanji in sedminah potrebujejo, in da mrtvec nič ne pogrésa, čemur se je bil v življenji privadil, češče celó mize, stole, vsakovrstna vina in jedila, čaše, žlice, nože itd. Pokopanim prilože žalujoči tudi vse prej omenjene darove, ki sicer pri sežigavanji s truplom vred zgoré. Trupla posameznih cesarjev počivajo pod velikanskimi zgradbami, katerim pravijo „*mausoleum*“. Reveži imajo skupna počivališča; eno največjih in najbolj znanih je blizu Esquilinskih vrat.

¹ Blizu maloazijskega mesta z imenom Assos, nahajal se je kamen, iz kterega so delali krste; ta kamen imel je to čudovito lastnost, da je vsako v takej krsti ležeče truplo v 40 dneh popolnem pokončal. Zató so mu rekali: *sarcophagos* - mesoželec.

Deveti dan po pogrebu obhajajo sorodniki za mrtvim praznik (novemdialia, feriae novemdiales); na grob mu položé žrtev in mrtvaško kosilo (coena feralis), sami pa se zberó na pokopališči v prej omenjenej hiši ali pa na domu k sedmini (silicernium), h kateri je mnogo gostov povabljenih. Zeló premožni delé ta dan med ljudstvo mesó ali denar (visceratio) ter je včasih celó z igrami in gladijatorskimi borbami zabavajo.

(Konec pride.)

Razne malenkosti.

4.

Stari Slovani so mrtvece ali sežigali in njihov prah v vréh izročali materi zemlji ali je pa nesežgane naravnoč pokopavali. Vrhu njih delali so nasipe, katerim so rekali mogila (staroslov. mogyla tumulus) ali kakor mi danes pravimo: gomila. Beseda je občeslovanska in tudi ni dvojit, da je že slovanskemu prajeziku bila lastna. Nekteri sodijo, da je tuja in mislijo na arabski manhal,¹ ali iz manhal postalo bi bilo staroslov. magyla, poljski magiła, ruski mugila in ne mogyla, mogiła in mogila, kakor se nahaja v teh jezikih ter z malimi premembami v vseh drugih slovanskih. Beseda je marveč domača in jej je korenika slovan. mog crescere, arjoevrop. magh, evrop. mag, h kateri spada tudi staroind. mahá, mahát, mahánt velik, lat. magnus, gr. μέγας in mnogo drugega.² Slovanščina dala je besedo litvanščini (mogila), rumunščini (mogił, movił) in albanščini (gamúlje).

Po severnih in vzhodnih pokrajinah ruskih je vzlasti ob pobežji rek dosta gomilnih nasipov ali velike ravnine (stepe) južnoruske so kar posejane s takimi spomeniki različne velikosti in obsežnosti in prav tako tudi jako različne starosti. Takemu nasipu pravijo danes na Ruskem kurgán, kar je zgoli drugo imé za gomilo.³ Beseda kurgán je

¹ Gl. Muchliński Źródłosłownik wyrazów, które przeszły do naszej mowi z języków wschodnich, S. Peterb. 1858, pg. 87.

² Prim. A. Fick Vergleich. Wörterbuch d. indogerm. Sprachen, I.³ 168, 169; Miklosich Lexicon palaeoslov. s. v. mogyla; idem Vergl. Grammatik d. slavischen Sprachen, I.² 66; II. 113; Krek Einleitung in die slav. Lit., pg. 131.

³ Nekterim starinarjem je mogyla isto kar žrtvenik, dočim jim je kurgán nagrobni nasip v ožjem pomenu. Prvo besedo izvajajo iz mongolskega muhe - templum, drugo iz nekega tatarskega podnarečja, ali oboje krivo. Tudi stvarno niso dokazali prav nobene istinitne razlike med kurganom in gomilo ter se nam tedaj ni spuščati v kakoršne koli natančnosti v tej zadevi.